

Hasan Basri Çantay'da Eğitim: “Himâye-i Etfâl” Çalışmaları Bağlamında Bir Değerlendirme (Günümüz Eğitim Sistemi ile Mukayeseli)*

Özet: Hasan Basri Çantay, çok yönlü bir bilim adamıdır. İslâmî ilimler üzerine vukûfiyet sahibi olup, eğitimci, şair, edebiyatçı, gazeteci, milletvekili, mutasavvıf ve musikîşinas olarak tanınmaktadır. Millî mücadele döneminde gerektiğinde kalem, gerektiğinde silah, gerektiğinde de fikirleriyle topluma öncülük eden önemli bir kanaat önderidir. Hayatının sonuna kadar sürekli bilimsel çalışmalarla meşgul olmuştur. Onun hayatında ve eserlerinde özenle durduğu konuların başında eğitim gelmektedir. Kendisinin küçük yaşta yetim kalması sebebiyle yetim çocukların eğitimi ve korunması başta olmak üzere ahlak eğitimi, millî birlik ve beraberlik gibi toplumun manevî dinamiklerini ayakta tutan hususlar hakkında hassasiyet göstermiştir. Bu çalışmanın amacı, çok yönlü bir eğitim anlayışına sahip olan Hasan Basri Çantay'ın “Himâye-i Etfâl” çalışmaları çerçevesinde eğitime bakışını farklı boyutlarıyla ele alıp konuyla ilgili bir durum tespiti yapmak, onu daha iyi anlamak ve bu alandaki bilimsel araştırmalara ışık tutmaktır. Dolayısıyla çalışmada, Hasan Basri Çantay'ın eğitim anlayışına daha çok “çocuk eğitimi”, “ahlak eğitimi” ve “millî birlik ve beraberlik” perspektifinden bakılmış ve bu bağlamdaki eğitim yaklaşımı, günümüz eğitim sistemi ile mukayeseli olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hasan Basri Çantay, Eğitim, Himâye-i Etfâl, Çocuk Eğitimi, Ahlak, Millî Birlik ve Beraberlik.

Ahmet Ali
ÇANAKCI**

The Education According to Hasan Basri Çantay: An Evaluation in the Context of “Himâye-i Etfâl” (Fostering of Children) Studies (Compared with Today's Education System)

Abstract: Hasan Basri Çantay was a versatile scientist. He has a vast knowledge on Islamic sciences, was an educator, poet, journalist, member of parliament, sufi and musician. He was an important opinion leader that led to the community if necessary with his pen and weapon and thoughts during the Independence War. He focused on scientific studies until the end of his life continuously. The education was one of the topics that was emphasized in his life and works. As he was orphaned at a young age, he showed sensitivity to the issues that kept the spiritual dynamics of the society such as national unity and solidarity along with moral education, especially education and protection of orphan children. The aim of this study is to examine Hasan Basri Çantay's view of education within the framework of his works on “Himaye-i Etfal” which has a multidimensional educational understanding, in order to make a relevant situation, in order to understand it better and shed light on the scientific researches in this area. Therefore, here in this work, Hasan Basri Çantay's view of education is explored from the perspectives of “child education,” “moral education” and “national unity and solidarity” in comparison with the current education system.

Key Words: Hasan Basri Çantay, Education, Fostering of Children, Child Education, Ethics, National Unity and Solidarity.

* Bu makale, 19-21 Eylül 2014 tarihlerinde Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından düzenlenen *Vefatının 50. Yılında Hasan Basri Çantay Sempozyumu*'nda sunulan “ ‘Himâye-i Etfâl’ Çerçevesinde Hasan Basri Çantay'da Eğitim” adlı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. ahmetali.canakci@ikc.edu.tr.

Giriş

Toplumda her zaman insanlara yön veren, rehberlik eden, onları bilgilendiren önemli şahsiyetler var olagelmıştır. Son devrin bu anlamda öne çıkan en önemli şahsiyetlerinden biri de hiç şüphesiz büyük mücahit, vatanperver, millî mücadelenin önde gelen isimlerinden,¹ İslam bilgini, mutasavvıf, münevver, velûd bir müellif ve eğitim-öğretim faaliyetlerine önem veren, kalemini memleket yararına adanmış eğitimci merhum Hasan Basri Çantay'dır.²

Topluma mâl olmuş büyük bir değer olan Çantay'ın bu çok yönlülüğü ve dinamik yapısı birçok bilimsel çalışmaya konu olmuştur. Ama onun eğitim anlayışı, alanda yaptığı değişim ve dönüşümler, alana getirdiği yeni yaklaşımlar, paradigmlar bilhassa da çocuk eğitimi ayrıntılı olarak ele alınmamıştır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde çalışmamızın alanda oluşan önemli bir boşluğu doldurmaya katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle Çantay'ın eğitim anlayışı; hayatı, fikri yapısı özellikle de "Himâye-i Etfâl (Çocukların korunması ve eğitimi)" bağlamındaki çalışmaları merkeze alınarak ortaya konulmuştur.³ Ayrıca Çantay'ın Türk eğitimine katkıları, onun eğitim anlayışıyla günümüzdeki eğitim sisteminin mukayeseli olarak ele alınıp değerlendirilmesiyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Hasan Basri Çantay'ın Hayatına Bir Bakış

Hasan Basri Çantay, 18 Teşrin-i Sani 1302 (18 Kasım 1887) tarihinde, daha sonraları adının verildiği Balıkesir ilinin Hasan Basri Çantay mahallesinde dünyaya gelmiştir. Babası Çantayzade Halil Cenabi Efendi, annesi ise Kepsut yöresindeki

- 1 Mücteba Uğur, *Hasan Basri Çantay*, (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 115, 116; Balıkesirli Hasan Basri, *Müslümanlıkta Himâye-i Etfâl (Müslümanlıkta Çocukların Korunması)*, sad. Maruf Çaksu, (Balıkesir: Liva Yayınları, 2008), 29-67.
- 2 Aydın Ayhan, "Hasan Basri Çantay," *Merve Dergisi Hasan Basri Çantay ve M. Akif Ersoy Özel Sayısı*, 1/2 (1993): 8; Uğur, *Çantay*, XI, 5, 72, 109; Özer Çetin, "Hasan Basri Çantay'ın Kişiliği," *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/2 (2010): 5-26, erişim 07 Aralık 2015, www.dicle.edu.tr/Contents/e3714e5d-9f71-4722-a157-e6302450218e.pdf; Maruf Çaksu, *Mücahid ve Mutasavvıf Hasan Basri Çantay*, (Balıkesir: Liva Yayınları, 2008), 34, 35; Emin Işık, "Çantay Hasan Basri" Maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2 (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 218; Yusuf Akgül, "Karesi toprağının Yiğit Evladı Hasan Basri Çantay (1887 Balıkesir - 1964 İstanbul)," *Kara Günler ve İbret Levhaları*, Haz. Yusuf Akgül, (Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006), 72-76.
- 3 Bu çalışma, belgesel tarama/literatür tarama ve doküman analizi yöntemlerinden yararlanılarak, Hasan Basri Çantay'ın bizzat kendisine ait olan eserler ile bu alanda kaleme alınan diğer eserlerden istifade edilerek hazırlanmıştır.

Sincanlı ailesinden Hatice Hanımdır. Ailenin tek erkek çocuğu olan Hasan Basri,⁴ ilk eğitimini aile ocağında almıştır. Günümüzdeki karşılığı ilkokul olan İbtida-yı Kebir'i bitirdikten sonra Balıkesir İdadisinde öğrenimine devam etmiştir. Bu okulun dördüncü sınıfında okurken babası vefat edince ailesinin geçimini temin etmek için okuldan ayrılmak zorunda kalmış, Nafia (Bayındırlık) Dairesi'nde ilk resmi görevine başlamıştır. Bu arada öğrenimini tamamlamaya çalışmış, özel olarak Arapça, Farsça dersleri ile bunların yanı sıra kendini geleceğe iyi hazırlanmak ve daha donanımlı kılmak için de hukuk, felsefe, edebiyat, maliye ve iktisat dersleri almıştır.⁵

Erken yaşta basın hayatına girmiş, 1908 yılında Nasihat, 1909 yılında Balıkesir gazetelerinde ilk yazıları yayınlanmış, ardından da kendisi 1911 yılında Yıldırım, 1914 yılında Karesi Gazetesi'ni çıkarmaya başlamıştır. 1918 yılında ise Ses Gazetesi'ni⁶ çıkarmıştır. Bu gazete millî mücadele döneminde bütün Türkiye'de yankı bulmuştur.⁷ Ses Gazetesi'nin etkisinden rahatsız olan işgal kuvvetleri Damat Ferrit Paşa Hükümetine baskı yapmış, Hasan Basri Çantay'ın yakalanıp İstanbul'da tutuklanmasını istemiştir.⁸ Bunun üzerine Hasan Basri Çantay dokuz buçuk ay kaçak bir hayat yaşamıştır.⁹

- 4 Halil Cenabi Efendi, yeni doğan çocuğuna, kısaca söylediğinde hicri takvim hesabıyla doğumuna tarih düştüğünden "Basri" adını vermiştir. Uğur, *Çantay*, 1.
- 5 Uğur, *Çantay*, 1-6; ayrıca bkz. Nesimi Yazıcı, "Hasan Basri (Çantay) ve Ses Gazetesi," *Kurtuluş Savaşında Gönen ve Çevresi Sempozyumu*, 5 Eylül 1993, 431-435, erişim 06 Aralık 2015, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/805/10260.pdf>; Işık, *Hasan Basri*, 218.
- 6 Ses Gazetesi'nin başında M. Akif'in şu dörtlüğüne yer verilmiştir:
Düşman sesi duymak istemezsen
Kardeş sesidir uyan bu sestem!
Kalkınca görür ki sabah olmuş
Vakti ile uyanmayan bu sestem.
Hasan Basri Çantay Ses Gazetesi'nde ilmi, edebi, tarihi, hukuki, özellikle de ahlaki konulara ağırlık vermiş, ayrıca bu gazetenin ilk sayısı için yazdığı baş makalede yolun ahlak yolu olacağını, halkı birlik ve beraberliğe çağıracağını, halkın sesini aksettireceğini, onlara kendi dilleri ile ulaşacağını ve siyasi konulara girmeyeceğini ifade etmiştir. Bkz. Uğur, *Çantay*, 8, 9, 110; Hasan Basri Çantay, "Kaçaklık Günleri," *Kara Günler ve İbret Levhaları*, Haz. Yusuf Akgül, (Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006), 35; ayrıca Ses Gazetesi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Yazıcı, "Ses Gazetesi," 435-445.
- 7 Yazıcı, "Ses Gazetesi," 435, 436; Zekeriya Özdemir, *Balıkesir Bölgesi'nde Millî Mücadele Önderleri*, (Ankara: Balıkesir Belediyesi, 2001), 73; Zeki Çevik, "Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliyeci Bir Aydın: Hasan Basri (Çantay) Bey," *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri (6-8 Eylül 2009)*, II, (İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2010), 108-110.
- 8 Mücteba İlgürel, *Millî Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*, (İstanbul: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1999), 10-13.
- 9 Hasan Basri Çantay, "Kaçaklık Günleri," 31-66; Uğur, *Çantay*, 116, 117; Çevik, Hasan Basri (Çantay) Bey, 112-114.

Millî mücadele yıllarında yakın dostu M. Akif Ersoy'u,¹⁰ İstiklal Marşı'nı yazmaya o ikna etmiş,¹¹ ayrıca I. Büyük Millet Meclisi'nde Karesi (Balıkesir) Mebusu olarak bulunmuştur.¹² Cumhuriyet kurulduktan sonra Balıkesir'e dönmüş, kendini ilme, eğitim-öğretim ve sosyo-kültürel faaliyetlere adanmıştır.

1946 ve 1950 seçimlerinde Vehbi Bolak ile Demokrat Parti mensubu siyasilere yol göstermek için milletvekili adayı olmuşsa da milletvekilliğine seçilememiş, 1950'li yıllarda (geçici olarak) İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda öğretmenlik yapmıştır. Daha birçok alanda yaptığı hizmetlerden sonra 78 yıllık hayatı 1384 Recep ayının son gününe rastlayan 03 Aralık 1964 Perşembe günü İstanbul'da sona ermiştir. İstanbul Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazından sonra Edirne Kapı Şehitliği'nde defnedilmiştir.¹³

Hasan Basri Çantay'ın Fikri Yapısı

Doğuştan gelen üstün zihinsel yeteneğe sahip olan Hasan Basri Çantay¹⁴ millî, manevi değerlere bağlı, vatanını, milletini seven, toplumdan ve toplumsal hayattan hiçbir zaman kopmamış, musikîşinas,¹⁵ pedagoğ, edebiyatçı, şair,¹⁶ estetik

- 10 Hasan Basri Çantay ile M. Akif Ersoy arasında yaklaşık otuz yıl süren candan bir dostluk oluşmuş ve bu dostluk aynı sıcaklıkla kesilmeden devam etmiştir. M. Akif Ersoy, Yunan işgalinin vatansever gönüllerde açtığı derin yarayı dile getiren "Bülbül" şiirini Hasan Basri Çantay'a ithaf etmiştir. Ona olan sevgi ve yakınlığının işareti olarak "Basri Bey Oğlumuz" ithaf ifadesi notunu koymuştur. Bkz. Uğur, *Çantay*, 19, 24, 25; Işık, "Çantay Hasan Basri," 218.
- 11 Özdemir, *Millî Mücadele Önderleri*, 75.
- 12 Çevik, Hasan Basri (Çantay) Bey, 107, 108; Aydın Ayhan, "Kara Günler'e Ek Notlar," *Kara Günler ve İbret Levhaları*, Haz.: Yusuf Akgül, (Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006), 70.
- 13 Uğur, *Çantay*, 41; Işık, "Çantay Hasan Basri," 218; Çaksu, *Mutasavvif Hasan Basri Çantay*, 25.
- 14 Çetin, "Çantay'ın Kişiliği," 12.
- 15 Hasan Basri Çantay iyi bir musikîşinastır. Gençlik yıllarında ud çalmaya başlamış ve bu konuda bir hayli ilerleme katetmiştir. Ancak elinden aldığı yaranın önemli bir engel oluşturması üzerine musikinin kendisine nasip olmadığını düşünerek ud çalmayı bırakmıştır. Bununla birlikte Çantay, musiki alanında besteler yapabilecek seviyeye gelmiştir. Nitekim M. Akif Ersoy'un "Ordunun Duası" adlı şiirini bestelemiş, İstiklal Marşı için de bir beste yapmış ve şehit çocukları yuvasında kendi bestelerini okutmuştur. Uğur, *Çantay*: 25, 134; Çetin, "Çantay'ın Kişiliği," 25, 26; ayrıca bkz. Alparslan Ayrıl, *Balıkesir'in Kültür Hayatı*, (y.y. t.y.), 73.
- 16 Hasan Basri Çantay güçlü bir şairdir. Türk Edebiyatında kullanılan klasik formlarda yazılmış şiirleri içinde aruz vezni ile yazılanları olduğu gibi hece vezni ile yazılanları da vardır. Şiirlerinde "Basri," "Hüznü," "Serseri," "Açık Hasan" mahlaslarını kullanmıştır. Millî mücadeleden sonraki yazılarında M. Akif'in tesiri açıkça görülür. Bkz. Uğur, *Çantay*, 57, 58; ayrıca Hasan Basri Çantay'ın şiir dünyası ve fikri yapısı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Aydın Ayhan ve Yusuf Akgül (2014), *Hasan Basri Çantay Şiir Dünyası Ülkü Edebiyatı*, (Balıkesir: Balıkesir Altieyül Belediyesi Kültür Yayınları, 2014), 1.

duygusu güçlü bir entelektüeldir.¹⁷ Küçük yaşta okumaya ve öğrenmeye başlayan Çantay, çocuk denecek yaşta gazetecilikle tanışmış, bu yolda ilerlemiş ve akabinde birçok gazete çıkarmıştır. Yazarlık ve kuruculuk yaptığı gazetelerde eğitim ile ilgi konulara oldukça geniş yer vermiş, bu yönde birçok cemiyetin ve hayır kurumunun kuruluşuna öncülük etmiştir.¹⁸ Yine küçük yaşta babasından kalan kitaplar yoluyla tasavvufu meşgul olmuş ve tasavvuf kültürüyle yetişmiştir.¹⁹

Öte yandan kendi gayretleri ile Arapça ve Farsça dillerine hâkim olmuş, Türkçeyi çok iyi kullanmıştır. "Sanat sanat için değil, cemiyet içindir" prensibinden hareketle eserlerini sade ve akıcı bir dille/üslupla²⁰ kaleme almıştır. Basılmış ve basılmamış birçok eseri, gazete ve dergilerde yayınlanmış çok sayıda makalesi²¹ vardır.

Basılmış Eserleri:

1. *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm*²²
2. *Müslümanlıkta Himâye-i Etfâl*²³
3. *Mektepli Yavrularıma*²⁴
4. *Hadisler (On Kere Kırk Hadis)*²⁵
5. *Âkifnâme*
6. *Kara Günler ve İbret Levhaları*
7. *Ülkü Edebiyatı*
8. *Fıkhi Ekber Tercümesi*

17 Çetin, "Çantay'ın Kişiliği," 5-26.

18 Bkz. Hasan Basri, *Himâye-i Etfâl*, 29-67; Uğur, *Çantay*, 115, 116.

19 Çaksu, *Mutasavvıf Hasan Basri Çantay*, 34, 35.

20 Hasan Basri Çantay, "Gideceğimiz Yol," *Ses Gazetesi*, 17 Teşrin-i Evvel 1918, 1.

21 Hasan Basri Çantay'ın makaleleriyle ilgili geniş bilgi için bkz. Uğur, *Çantay*, 49, 57.

22 "Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm" adlı eser ile ilgili geniş bilgi ve değerlendirme için bkz. Mehmet Özkan, "Hasan Basri Çantay'ın 'Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm' Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme," *Balkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15/28-1 (2012): 43-66.

23 "Bu eser çocukları korumanın, yetiştirmenin, onların eğitimleriyle ilgilenip topluma faydalı olmalarını sağlamanın dini ve sosyal açıdan önemine dairdir. "Himâye-i Etfâl Cemiyeti Umumi Merkezi" (Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Merkezi)'nin isteği üzerine hazırlanmıştır. 1922 Ankara tarihlidir." Bkz. Uğur, *Çantay*, 63; Hasan Basri, *Himâye-i Etfâl*, 29.

24 Kurtuluş savaşından sonra Balkesir'e dönünce yöneticiliğini üstlendiği "Şehit Çocukları Yuvası" öğrencileri için hazırlanmıştır. Vatan, millet ve istiklal kavramlarını işleyen okul piyesleri şekildedir. İki kitaplık bir seri olarak 1922 yılında yayınlanmıştır. Uğur, *Çantay*, 63.

25 "On Kere Kırk Hadis" adlı eser ile ilgili geniş bilgi ve hadislerin fıkhi yorumları için bkz. Mehmet Özkan, "Hasan Basri Çantay'ın 'On Kere Kırk Hadis' Adlı Eserinde Ahkâm Hadislerine Getirdiği Fikhî Yorumlar," *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIX/1 (2015): 287-314.

9. *Zekâ Demetleri*
10. *The Straight Path of Islam*
11. *Babamın Şiirleri*

Basılmamış Eserleri:

1. *Divân-ı Lügati't Türk Tercümesi*
2. *Şifâyı Şerif Tercümesi*
3. *Huccetu'llâhi'l-Bâliğa Tercümesi ve Şerhi*
4. *Türk Savları*
5. *Kalendernâme*
6. *İslam'da Cihat ve İdman*
7. *Dokuz Derste Arapça ve Farsça Elifba*
8. *Edebi Kaideler*
9. *Gazetecilik Yüzünden*
10. *Ticari İkrar*
11. *İstimlak Kanunları ve Şerhleri*
12. *Maneviyât-ı Askeriye Dersleri*²⁶

Hasan Basri Çantay'da Eğitim

Eğitimi, toplumu yetiştirmenin önemli bir aracı olarak kabul eden²⁷ Hasan Basri Çantay, hayatı boyunca eğitim-öğretim faaliyetlerinden hiç kopmamış, içindeki öğrenme-öğretme aşkı hiçbir zaman sönmemiş, sürekli bu alanda gerçekleştiren faaliyetlerin merkezinde yer almıştır. Okumayı, okutmayı, öğrenmeyi, öğretmeyi, ilmi ve araştırmayı hayatının prensibi haline getirmiştir. Onun eğitim alanındaki gayretleri, o dönemde var olan eğitim sorunlarının çözümünde etkili olmuş ve ileride olabilecek problemlerin en aza indirilmesine katkı sağlamıştır. Eğitim alanında güçlü reflekslere sahip olan Çantay, genelde eğitim özelde ise din eğitimi alanında önemli bir boşluğun doldurulmasına katkı sağlamıştır.

Örgün eğitim alanında, Balıkesir Lisesi'nde ve İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda öğretmenlik yaparak hizmet vermiştir.²⁸ Yaygın eğitim alanında ise günümüzde

26 Uğur, *Çantay*, 58-68; Yazıcı, "Ses Gazetesi," 435; Işık, "Çantay Hasan Basri," 219; Çaksu, *Mutasavvıf Hasan Basri Çantay*, 38-42.

27 Muhammet Gündoğdu, *Hasan Basri Çantay'ın Fikir Dünyası*, (İzmir, Balıkesir Altıeylül Belediyesi Kültür Yayınları 7, 2015), 109.

28 Uğur, *Çantay*, 5, 39, 41, 72, 115.

kendi ismiyle anılan camide sağlığı elverdiği müddetçe çeşitli konuşmalar yapmış, Balıkesir İmam-Hatip Okulu öğretmenlerine, öğrencilerine ve din görevlilerine²⁹ haftanın belirli günlerinde sohbet ve Şifayı Şerif dersleri vermiştir. Ayrıca yetim, şehit, gazi, harp felaketzede çocuklarının korunması, yetiştirilmesi ve ahlaki terbiyeleri ile ilgili eğitim faaliyetlerine ayrı bir önem vermiş, çocuk eğitiminde geleneksel yöntemlerden ziyade modern ve farklı yöntemler kullanmış,³⁰ (öğrenme-öğretme sürecinde öğrencileri aktif hale getirerek öğrenci merkezli hareket etmiş, onların seviyesine göre, sade, akıcı, anlaşılır ve basit bir üslupla, eğlendirerek, oyunlaştırarak, sevdirecek, düşündürerek,³¹ empati kurarak, şiddetten uzak vb. öğretim yöntemlerini ön plana çıkarmıştır.) sevgi, saygı, hoşgörü, paylaşım, empati ilkelerine yer vermiş ve eğitime yeni yaklaşımlar getirmiştir. O dönemde çocukların eğitimi, yetiştirilmesi, korunması, toplumun ahlaki eğitimi, millî birlik ve beraberliği ile bu süreçte karşılaşılan problemlerin çözümünde önemli rol oynamıştır.

Buradan hareketle "Himâye-i Etfâl" çerçevesinde Hasan Basri Çantay'ın eğitim anlayışını üç alt başlık altında toplayabiliriz:

- Çocukların Eğitimi ve Korunması
- Ahlak Eğitimi
- Millî Birlik ve Beraberlik

Çocukların Eğitimi ve Korunması

Hasan Basri Çantay'ın çocukluk yıllarında, yangın ve deprem gibi iki büyük felaketin yanında³² çeşitli savaşlar, eşkıya hareketleri, çekirge afeti gibi sebeplerle³³

29 Mücteba Uğur ve bazı imam-hatip okulu öğretmenleri, Hasan Basri Çantay'dan Arap Dili ve Edebiyatı dersi almış, bazı öğrenciler de onun sohbetlerine katılmıştır. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Nevzat Aşık ile kişisel iletişim, Balıkesir, 05 Haziran 2014.

30 Bkz. Ayhan, "Hasan Basri Çantay," 8; Uğur, Çantay, 59, 62, 71, 115; Çaksu, *Mutasavvıf Hasan Basri Çantay*, 30, 31, 48.

31 1939 yılında "Zekâ Denemeleri" isminde yayınladığı ve çoğunluğunu İslam tarihinden alınmış olayların oluşturduğu derleme, Hasan Basri Çantay'ın eğlendirerek, sevdirecek ve düşündürerek öğretim metodunun bir parçasıdır. Ayhan, "Hasan Basri Çantay," 8.

32 Yazıcı, "Ses Gazetesi," 432, 438.

33 Hasan Basri Çantay "Asayiş Meselesi," *Ses Gazetesi*, Balıkesir: 24 Ekim 1918, 3; Hasan Basri Çantay, "Eşkıyalık Derdi" *Ses Gazetesi*, 17 Ekim 1918, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, Haz. Yusuf Akgül, (Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006), 10, 11; Hasan Basri Çantay, "Asayiş Meselesi," *Ses Gazetesi*, 24 Ekim 1918, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, Haz. Yusuf Akgül, (Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü 2006), 12, 13; Hasan Basri Çantay, "Zavallı Köylülerimiz," *Ses Gazetesi*, 5 Aralık 1918, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, Haz. Yusuf Akgül, (Balıkesir: Balıkesir İl

Balıkesir'de ekonomik kriz yaşanmış, yapılan savaşlar sonucunda da birçok çocuk yetim kalarak himayeye muhtaç bir duruma düşmüştür. Kendisi de küçük yaşta yetim kalan Hasan Basri Çantay, *Sebilürreşâd Dergisi*'nde yayınlanan "Yetimler Hakkında" başlıklı makalesinde; "Yetim çocuklar deyince onların derdini ben anlarım. Çünkü babam, ben henüz çocukken başımdan gitmişti."³⁴ sözleriyle konuya verdiği önemi ortaya koymuş/koyarak yetim/öksüz çocukların eğitime,³⁵ korunmasına ve maddi-manevi ihtiyaçlarının giderilmesine büyük önem/öncelik vermiş, bu konudaki çalışmalara da önderlik etmiştir. Birçok hayır kurumunun, derneğin (Yeşilay, Kızılay, Verem Savaş Derneği vb.) ve şehit, gazi, harp malulü, harp felaketzede çocukları ile yetimler/öksüzler³⁶ için Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nin (Çocukları Koruma Cemiyeti) kuruluşunda çok önemli rol oynamıştır.³⁷ Bunun yanında Balıkesir Lisesi'nde edebiyat dersleri verdiği esnada "Şehit Çocukları Yuvası"³⁸ müdürlüğü görevinde de bulunmuştur. Savaş sonrası yaraları sarmak üzere halkın desteği ile kurulan bu yuva, Balıkesir'deki ilk özel okul/ilk özel eğitim kurumu olarak, çocukları/gençleri yetiştirme ve eğitime açısından da millî eğitim tarihindeki önemli yerini almıştır.

Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006), 17, 18; Hasan Basri Çantay, "Fırsatçı Vurguncular Cezasız mı Kalacak?," *Ses Gazetesi*, 2 Ocak 1919; "Kara Günler ve İbret Levhaları, Haz. Yusuf Akgül, (Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006), 19-21; Ayhan, "Hasan Basri Çantay," 4; Bülent Özdemir ve Zübeyde Güneş Yağcı, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balıkesir*, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2007), 61.

- 34 Hasan Basri Çantay "Yetimler Hakkında (2)," *Sebilürreşâd*, 1/8, (İstanbul: Şaka Matbaası, 1948), 278.
- 35 Bu konuda kamuoyu oluşturmak için Hasan Basri Çantay "Müslümanlıkta Himâye-i Etfâl" ile "Mektepli Yavrularıma" adlı kitapları yazmış, *Sebilürreşâd Dergisi*'nde de konuyla ilgili "Yetimler Hakkında" ve "Çocuklara Karşı Peygamberimizin Sevgisi" başlıklı makaleleri hazırlamıştır. Bkz. Hasan Basri, *Himâye-i Etfâl*, 29-92; Hasan Basri Çantay, "Çocuklara Karşı Peygamberimizin Sevgisi," *Sebilürreşâd*, 1/19, (İstanbul: Şaka Matbaası, 1948), 292, 293; Hasan Basri Çantay, "Yetimler Hakkında (1)," *Sebilürreşâd*, 1/13, (İstanbul: Şaka Matbaası, 1948), 198; Çantay "Yetimler Hakkında (2)," 278; Uğur, *Çantay*, 51, 55, 63; ayrıca Hasan Basri Çantay'ın eğitimle ilgili makalesi için bkz. Hasan Basri Çantay, "Maarifin Acıklı Durumu," *Sebilürreşâd*, 1/10, (İstanbul: Şaka Matbaası, 1948), 152.
- 36 Hasan Basri Çantay, korunmaya muhtaç tüm bu çocukların Türkiye genelindeki sayısının yüz binlere ulaştığını, bu çocukların korunması, yetiştirilmesi/eğitimi, maddi ve manevi ihtiyaçları için bol miktarda gelire ihtiyaç duyulduğunu, bunun için zekât verilmesi gerektiği hususunu dile getirmiştir. Hasan Basri, *Himâye-i Etfâl*, 32, 77.
- 37 Hasan Basri, *Himâye-i Etfâl*, 29-92; Ayhan, "Hasan Basri Çantay," 7, 8; Uğur, *Çantay*, 115, 116; Çetin, "Çantay'ın Kişiliği," 19.
- 38 Şehit Çocukları Yuvası'nın 132 öğrencisi vardır. Hasan Basri Çantay, bir süre idareciliğini yaptığı bu okulun bazı ders kitaplarını hazırlamıştır. Orada bir müddet kendi bestelediği İstiklal Marşı'nı okutmuş, müsamereler düzenlemiş, çocuklara yönelik şiirler yazmış ve onların bu yöndeki eğitimleri ile meşgul olmuştur. Uğur, *Çantay*, 39, 114; Ayhan, "Hasan Basri Çantay," 8; Çaksu, *Mutasavvif Hasan Basri Çantay*, 22-24.

Yine konuyla ilgili olarak *Sebilürreşâd Dergisi*'nin 13. Sayısında yayınlanan "Yetimler Hakkında" başlıklı makalesinde şöyle demiştir: "Yetimlerimizin İslam nazarındaki mevkileri pek yüksektir. Gerek Kur'an'da gerek hadis-i nebevide bu hususta birçok emir ve tavsiyeler vardır. Bunlara imtisal eden Müslümanlar kendi aralarında yaşayan, büyüyen yetimleri, öksüzlüklerini hissettirmemek şartı ile daima şefkat sinelerine basmışlardır. Bu sayede yetimler arasında bu dine, bu millete büyük hizmetler ifa eden birçok şahsiyet yetiştirmiştir."³⁹ Aynı derginin 19. sayısındaki "Çocuklara Karşı Peygamberimizin Sevgisi" adlı makalesinde de; "Gerek kendisinin gerekse mensup olduğu milletin masum yavrularına karşı kayıtsız kalan fertlerin insanlıktan nasipleri yoktur. Hatta daha ileri giderek diyeceğim ki, o gibiler hayvan sınıfından daha aşağıdır. Hilkatin kuşları, hayvanları, yavruları hemcinsleri hakkında cidden müşfik ve müttefiktir. Bir serçenin yavrusu, o serçenin canıdır. O yavruya azıcık dokundunuz mu, serçe kendi âleminde yırtıcı bir kuş olur! Bu esasen fitratın değişmez bir kanunudur.

Ne yazık ki bizde yavrular hakkında çok vakit bilmeyerek derin ve kör bir ahlaksızlık var. Yavrularınızı diri diri elimizle götürüp mezara atmamız. Fakat gafletimizle onları daima öldürürüz"⁴⁰ gibi ifadelerle yer vererek yetim çocuklar ile ilgili bir durum tespiti yapmış, onların toplum tarafından korunması ve yetiştirilmesinin gerekliliği hususlarına dikkat çekmiştir.

Hasan Basri Çantay, "Müslümanlıkta Himâye-i Etfâl" adlı eserinde de çocukların korunması ve gözetilmesi (eğitimi) ile ilgili olarak, Hz. Peygamber (sav)'in gazaya katılanların teçhiz⁴¹ edilmesi ve geride kalanlarıyla (aileleri/çocukları vb.) ilgilenilmesinin önemiyle alâkalı hadisleri⁴² üzerinde durmuştur. Ayrıca konuya dikkat çekmek için; "Hak uğrunda din ve medeniyet yolunda, hayatını feda eden mücahitlerin ailelerini, evlatlarını düşünmek bütün millete borçtur. Millet, aziz şehitlerimizin a(r)slan yatağı ocaklarına bakmazsa din, vatan ve insanlık borcunu ödememiş, hatta kendini, memleketini, servetini, ırzını, namusunu, istiklalini kurtarmak için cephelerde kan akıtan mücahit kardeşleri hakkında nankörlük etmiş olur?"⁴³ İfadeleriyle, şehit ve gazi çocuklarına/ailelerine millet olarak topyekûn sahip çıkılması gerektiğinin önemine vurgu yapmıştır.

39 Çantay "Yetimler Hakkında (1)," 198.

40 Çantay, "Çocuklara Karşı Peygamberimizin Sevgisi," 292.

41 Gaziyi teçhiz etmek: Onun silahını, elbisesini, atını, harçlığını ve seferde/harpte diğer lâzım olan ihtiyaçlarını hazırlayıp vermektir. Hasan Basri, *Himâye-i Etfâl*, 42.

42 Bkz. Buhârî, Cihâd, 38; Ebû Davûd, Cihâd, 21; Müslim, İmâre, 135; Tirmîzî, Cihâd, 6.

43 Hasan Basri, *Himâye-i Etfâl*, 41.

Hasan Basri Çantay, yetim ve öksüz çocukların ailelerinin sefil, perişan bırakılması ve tahsil/terbiyeden mahrum kalmasının, ne Müslümanlığa ne de insanlığa sığacağı düşüncesindedir. O'na göre, çocuklar bünyeleri, karakterleri sağlam, seviyeleri yüksek bir halde yetiştirilirse ve onlara merhamet etmeye layık bir yetim gibi değil, hürmete/şefkate layık evlatlarımız olarak yaklaşılsa, memleketimizin geleceği emin ellerde (Allah'ın yardımı ile) olacaktır.⁴⁴

Çantay, halkı aydınlattığı toplantılarda/sohbetlerde, çocukların eğitimi, yetiştirilmesi ve korunması konularıyla ilgili birçok ayet, hadis⁴⁵ ve öğütten yararlanmıştı. Bu ayetlerden⁴⁶ bazıları şunlardır:⁴⁷

- "Yetimlerin mallarını zulüm ve tecavüzle yiyenler, ateşten başka bir şey yemiş olmazlar. Zaten onların girecekleri yer de ateştir."⁴⁸
- "Yetimlere gelince, Habibim sakın onlara kahretme!"⁴⁹
- "İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir. Asıl iyilik, Allah'a, ahiret gününe, meleklerle, kitap ve peygamberlere iman edenlerin; mala olan sevgilerine rağmen, onu yakınlarla, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışa, (ihtiyacından dolayı) isteyene ve (özgürlükleri için) kölelere verenlerin, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, antlaşma yaptıklarında sözlerini yerine getirenlerin ve zorda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda (direnip) sabredenlerin tutum ve davranışlarıdır. İşte bunlar, doğru olanlardır. İşte bunlar, Allah'a karşı gelmekten sakınanların ta kendileridir"⁵⁰
- "Gördün mü, o hesap ve ceza gününü yalanlayanı! İşte o, yetimi itip kakan, yoksula yedirmeyi özendirmeyen kimsedir. Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar (namazlarıyla) gösteriş yaparlar. Ufacık bir yardıma bile engel olurlar."⁵¹

44 Hasan Basri, *Himâye-i Etfâl*, 45, 63.

45 Çantay konuyla ilgili bu hadislerden "Çocuklara Karşı Peygamberimizin Sevgisi" adlı eserinde de yararlanmıştı.

46 Bu ayet, hadis ve öğütlerin, yetim/öksüz çocukların korunması, eğitimi ve ahlaki terbiyeleri ilgili problemlere çözüm üretir nitelikte olduğu söylenebilir.

47 Hasan Basri, *Himâye-i Etfâl*, 59, 60.

48 Nisa, 4: 10.

49 Duhâ, 93: 9.

50 Bakara, 2: 177.

51 Mâûn, 107: 1-7.

Hasan Basri Çantay'ın çocuk eğitiminin/terbiyesinin önemine vurgu yaptığı öğütlerden⁵² bazıları da şunlardır:⁵³

- Çocuk dört yaşına girince onun pratik olarak hiç vakit geçirmeden öğretimi yapılmalıdır.
- Söz söylemeye başladığı zaman çocuğa "Şehâdet" kelimesi telkin edilmeye çalışılmalıdır.
- Bundan sonra "Fetealallah'ül melikül Hakku lâ ilâhe illâ hüve Rabbül Arşil Kerim"⁵⁴ ayet-i celilesini, Ayet'el Kürsî'yi⁵⁵ ve sure-i Haşr'ın sonunda bulunan "Hüvallah'ül-lezi lâ ilâhe illâ hu ..." ayetleri⁵⁶ öğretilmelidir.
- Çocukta ilk hayır ve doğruluk alameti "Haya"dır. Bu özellikten faydalanarak çocuğun güzelce terbiyesine başlanmalıdır.
- Obur çocukların, ahlaksız insanların, ciciye biciye heves edenlerin fenalıkları ile ciddi, seciyeli adamların iyiliklerine ait misaller vermek ve anlatmak suretiyle çocuğa güzel ve pratik dersler verilmelidir.
- "Dayak" yöntemi zararlıdır. Bir kere çocuk buna alışırsa yüzsüz olur. Bu yöntemden sakınılmalı ve çocuk ikaz edilmelidir.
- Çocuk, meclislerde tükürmekten, esnemekten, arkasını başkasına çevirmekten, ayak ayak üstüne atmaktan, hülâsa umumi edep kurallarına karşı hareketlerde bulunmaktan men edilmelidir.
- Çocuk cahil bırakılmamalı, okutulmalı, ona Kur'an-ı Kerim, temel dini bilgiler ve âdâb-ı muâşeret kuralları öğretilmelidir. Bu şekilde öğrencinin kendisini maddi ve manevi yönden geliştirmesi/yetiştirmesi sağlanmalıdır.
- Çocuğa, anne-babasına, öğretmenine, ustalarına ve büyüklerine karşı daima hürmet etmesi öğretilmelidir.
- Çocuk çok sıkılmamalı, İslami edep ve terbiye dairesinde serbest bırakılmalıdır.
- Çocuk, tahsilde ilerleme imkânı zayıfsa, kabiliyeti ve yeteneklerine uygun bir alana yönlendirilmeli, o alan da çocuğu mesleksiz bırakmamalıdır.

52 Bu öğütler, Hasan Basri Çantay'ın eğitim-öğretim uygulamalarındaki pedagojik yaklaşımını yansıtmaktadır.

53 Hasan Basri, *Himâye-i Etfâl*, 71-75.

54 Mü'minün, 23: 116.

55 Bakara, 2: 255.

56 Haşr, 59: 22-24.

Ahlak Eğitimi

Hasan Basri Çantay; ahlakı, toplum için bir yaşam şekli olarak görmüştür. Eserlerinde ahlaki bir toplum ideali göze çarpar. O'na göre ahlak; Müslümanlar için ortak bir hayat tarzıdır ve toplumda ortak bir ahlaki hayat ideali, toplumsal bütünlüşmeyi pekiştirir.⁵⁷ Bu düşünceleriyle bağlantılı olarak Çantay, ahlak eğitimine çok önem vermiştir ve ona göre, "İnsanların ilk merhalesinin çocukluk çağı olmasından dolayı ve yarınki sosyal kurulumuz bugünkü çocuklardan ibaret olduğu için, çocuklarımızın ahlaki terbiyelerini bir an olsun unutmamak icap eder. Hatta ahlaki terbiyenin en iyi yerleştiği zaman, çocukluk dönemidir. Dolayısıyla evlatlarımızı bilhassa bu noktada bugünkü neslimizden kat kat fazla düşünmemiz zarıdır. Çocuklara, özellikle ilk devirlerde sağlam bir ahlaki terbiye kazandırılmazsa, hayata karışıkları zamandan evvel, onları karşımızda seciyesiz, külhanbeyi ve serseri bir yaratık olarak görürüz. Bu varlık, millet ve memleket için hayırlı, faydalı değil zararlı ve felakettir."⁵⁸

O, toplumda felaket/olumsuzluk olarak nitelendirdiği hususların ana nedenini şu sözlerle ifade etmektedir: "Bu felaketlerin asıl sebebi ahlaksızlıktır. Bizi can evimizden vuran düşman, ne İngiliz, ne Fransız, ne Moskof, ne de Alman'dır. Kendimiz, kendi ahlaksızlığımızdır. Birçok insan, Birinci Dünya Savaşı'nın en kızgın zamanlarında, millî fedakârlıkları bırakarak, ahlaksızlık yaparak, kendi ihtiras ve çıkarları doğrultusunda hareket etmiş, gözlerini memlekette kalan servete dikmiştir. Kursaklarını haram lokma, kasalarını sarı ve kâğıt para ile doldurmuştur. Bu hainler, cephelerde savaşan mücahitlerin ailelerine tasallut olmuş ve onların hayatlarını mahvetmiştir." Ayrıca Hasan Basri Çantay, ahlakı, milletlerin batmasınının da kurtulmasınının da başlıca ölçütü olarak görmekte⁵⁹ ahlaksızlığı manevi düşmana benzetmekte, bunun önüne geçmek için karşılaşılan felaketlerden ibret alarak kendimizi düzeltmemiz gerektiği hususunun altını çizmekte ve bu süreçte çözümün ahlak yolu, ahlak eğitimi olacağına vurgu yapmaktadır.⁶⁰

Toplumunu, içinde bulunduğu ahlaki çöküntüden hızlı bir şekilde kurtarabilmek için çok farklı ortamlarda konunun önemine eğitimci gözüyle vurgu yapmış, bu

57 Gündoğdu, *Çantay'ın Fikir Dünyası*, 73, 74.

58 Hasan Basri, *Himâye-i Etfâl*, 68, 69.

59 Gündoğdu, *Çantay'ın Fikir Dünyası*, 74.

60 Hasan Basri Çantay, "Bugünkü Vazifelerimiz: Millî Dayanışma Gerektir." *Ses Gazetesi*, 7 Kasım 1918, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, Haz. Yusuf Akgül, (Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006), 14, 15; Uğur, *Çantay*, 110, 118.

problemlerle mücadele etmiş, bu süreçte çözüm odaklı düşünmüş (fikirlerinde, yazılarında, çalışmalarında) ve hayatını ahlaki sorunların çözümüne adanmıştır. Bu sebeple Hasan Basri Çantay'ın döneme damgasını vurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Millî Birlik ve Beraberlik

Hasan Basri Çantay'a göre eğitimin en temel konularından biri, milletin millî birlik ve beraberlik duygularının geliştirilmesidir. Makalelerinde ve eserlerinde (Kara Günler ve İbret Levhaları vb.) bu konuya geniş yer vermiştir. 13 Şubat 1919 tarihli Ses Gazetesi'nde "Milletimizi yaşatan, ilerleten birinci faktör millî birliktir. Birlikte yaşama iradeleri güçlü cemiyetler, ne kadar sarsıntı geçirmiş olursa olsunlar, neticede daima galip ve başarılı ola gelmişlerdir. Batmaktan ve ölmekten kurtulmuşlardır. Tarih bunun en anlamlı şahididir.

Hele birliği, yardımlaşma ve arkalamayı Kur'an-ı Kerim'den almış olan Müslümanlar, buna sınıksız yapıştıkları zamanlarda büyük varlık göstermiş, fakat bu rabıtayı gevşettikleri devirlerde perişan olmuşlardır.

Tek başına cehalet ve vahşete karşı meydan okuyan Hz. Peygamber (sav)'in en büyük düsturu; "Mü'minler ancak kardeşlerdir."⁶¹ meâlindeki ayet-i kerime olmuştur. Aralarındaki ayrılık ve ahlaksızlık yüzünden cemiyetleri dağılmak üzere bulunan vahşi arap kavimlerini az zaman içinde birlik sancağı altında toplayan manevi amil, hep bu yüce düsturdur. Her mü'min kendi şahsi varlığını bir büyük bütünün yani milletin eczasından sayar ve daima o bütünün endişesi ve aşkı ile yaşardı. Şahsi menfaatler içinde erir, fert, cemiyetin hayat ve bekası uğrunda çalışırdı. İşte bu suretle kökleşen birlik ve kardeşlik, İslam nurunu her tarafa saçabilmiş, 'din kardeşliği' daha geniş bir surette yerleşmiştir"⁶² ifadeleriyle milletin ayakta durabilmesi için millî birlik ve beraberliğin önemini vurgulamış, bunu eğitimin vazgeçilmez unsurları arasında saymıştır.

Belirtilenlerin yanında Çantay, eserlerinde ve yayınladığı gazetelerde din ile dil konusunda eğitimin önemine yer vermiş, bu konuda karşılaşılan eğitim sorunlarını ele almıştır. Ayrıca savaş döneminde eğitime ve öğretmenlere önem verilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.⁶³

61 Hucurât, 49: 10

62 Hasan Basri Çantay, "Mukaddes Birlik," *Ses Gazetesi*, 13 Şubat 1919, *Kara Günler ve İbret Levhaları*, Haz. Yusuf Akgül, (Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006), 22.

63 Gündoğdu, *Çantay'ın Fikir Dünyası*. 112, 113.

Çantay'ın eğitim anlayışı ve uygulamalarının günümüz eğitim sistemiyle örtüş-tüğü görülmektedir. Bu yönde bir mukayese yapıldığında, Çantay'ın eğitim yak-laşımı ile günümüzde bilimsel ve teknolojik gelişmeler ışığında geliştirilen millî eğitim sisteminin⁶⁴ benzer yönleri şöyle ifade edilebilir:

- Öğretmenin rehber olduğu öğrenci merkezli aktif bir eğitim yapmak.
- Öğrencileri tanımak, onların hazırbulunuşluk düzeylerini bilmek, ihtiyaçları-na, beklentilerine ve yeteneklerine göre onlara eğitim vermek.
- Öğrenciler arasındaki bireysel farklılıkları gözetererek onların seviyesine inme ve bu yönde farklı yöntem-teknikler kullanmak.
- Öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimlerine katkı sağlayacak eğitsel, sosyo-kültürel faaliyetlere önem/öncelik vermek.
- Öğrencilerin ilgi, istek ve kabiliyetlerini göz ardı etmeden onları geleceğe hazırlamak.
- Geleneksel/klasik yöntemlerden ziyade modern/çağdaş yöntem ve teknikleri merkeze almak.
- “Sen dili” yerine “Ben dili” kullanmak.
- Sade, anlaşılır, akıcı bir dil ve üslup kullanmak.
- Öğrencilerin muhakeme gücünü, duygu/düşünce dünyasını geliştirecek ede-biyat, şiir ve müzik gibi alanlara önem vermek.
- Araç-gereç ve materyal kullanımına özen göstererek öğrenme-öğretme süre-cindeki verimi en üst düzeye çıkarmak.
- Eğitsel oyunlardan faydalanmak (oyunlaştırarak öğretme yöntemini kullanmak)
- Önce eğitime sonra öğretime öncelik vermek.
- Eğitim-öğretimi küçük yaşta planlı ve sistemli bir şekilde vermeye başlamak.
- Öğrenmenin sürekli olduğu düşüncesini kabul etmek ve toplumda “hayat boyu öğrenme” kültürünün farkındalığını oluşturmak.⁶⁵

64 Millî eğitim sistemiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.meb.gov.tr/>, erişim 15 Ocak 2016; Yahya Akyüz, *Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2001); Servet Özdemir vd., *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*, (Ankara: Pegem Akademi, 2014); Mehmet Okutan, “Türk Eğitim Sisteminde Demokrasi Eğitimi,” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7/1 (2010); Mehmet Şişman, *Eğitim Bilimine Giriş*, (Ankara: Pegem Yayınclılık, 2007).

65 <http://www.meb.gov.tr/hayat-boyu-ogrenme-icin-yeni-proje/haber/9972/tr>, erişim 07 Ocak 2016; ayrıca bkz. Macid Yılmaz, “Yaşlılıkta Manevi Destek ve Din Eğitiminin Önemi,” *Atatürk Üni-versitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39 (2013).

- Şehit, yetim, kimsesiz, engelli vb. çocukların eğitim-öğretimine önem vermek ve onlara/ailelerine bu yönde maddi-manevi destek sağlamak. (Burs, ödül, taltif, teşvik, okulların fiziki şartlarının engellilere göre düzenlenmesi vb.)
- Ahlak eğitimine, millî birlik ve beraberliği tesis edecek uygulamalara önem vermek.
- Din/Ahlak/Değer eğitimi konusunda din, dil, ırk, renk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin insanları aynı çatı altına toplayan millî, manevi değerleri ön plana çıkaran bir yaklaşım geliştirmek. (MEB'in de bu yönde seçmeli K. Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerini uygulamaya koyması⁶⁶, değerler eğitimi uygulamaları vb.)
- Çağın gerektirdiği mesleki, pedagojik, sosyo-kültürel yeterliğe sahip, bu yönde kendini sürekli geliştiren, araştıran, yenilikçi, eleştiriye açık, insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, milli, ahlaki, insani değerleri benimseyen, sevgi, saygı, hoşgörü, paylaşım, empati, diğerkâmlık düşüncesiyle/diliyle hareket eden, öğrenme-öğretme sürecinde etkin bir role sahip öğretmen modeli geliştirmek ve bu yönde bireylerin yetiştirilmesini sağlamak.⁶⁷
- Şiddetten (onur kırıcı, rencide edici kaba davranış, alay etme vb.) uzak bir eğitim anlayışını benimsemek.
- Örgün eğitimin dışında yaygın eğitimin de toplumun yetiştirilmesi ve şekillenmesinde önemli bir role sahip olması.
- Öğreniyeye görelilik, yaparak yaşayarak öğrenme (etkin katılım), yaşama yakınlık, güncellik, yakından uzağa, basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene, kolaydan zora, ve açıklık gibi öğretim ilkelerini uygulamak.
- Eğitimde yeni paradigmalara yer vermek.

66 TBMM Millî Eğitim, Gençlik, Kültür ve Spor Komisyonunca zorunlu eğitim, kademelendirilerek 12 yıla çıkartılmış, kesintisiz eğitime son verilerek öğretim 4+4+4 şeklinde yapılandırılmış ve sistemde Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı, Temel Dini Bilgiler seçmeli ders uygulaması başlatılmıştır. (Bu seçmeli dersler Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca 21.06.2012 tarihinde belirlenmiştir.) Mehmet Zeki Aydın, "Zorunlu Eğitim ve Kur'an Kurslarının Geleceği," *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu 30 Mart-01 Nisan 2012*, (Ankara: DİB Yayınları, 2013), 51; ayrıca bkz. Ahmet Ali Çanakçı, "İlahiyat Fakülteleri Din Eğitimi Anabilim Dalı XIV. Koordinasyon Toplantısı," *JIRS Journal of Intercultural and Religious Studies*, 2 (2012); Ahmet Ali Çanakçı, "14th Coordination Meeting of the Faculties of Theology Department of Religious Education," *JIRS Journal of Intercultural and Religious Studies*, 2 (2012).

67 Bkz. MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Kılavuzu*, (Ankara: 2007); MEB, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Kılavuzu*, (Ankara: 2010); MEB, *İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, (Ankara: 2008).

Verilen bilgilerden hareketle eğitim konusunda büyük öngörü sahibi olan Çantay'ın, günümüz millî eğitim sisteminde uygulanan ya da uygulanması planlanan yeni düzenleme ve metotları, bundan yaklaşık bir asır önce ortaya koymuş olması, O'nu Türk eğitim tarihinde/sisteminde önemli/ayrıcıklı kılmakta ve farklı bir konuma yükseltmektedir.

Sonuç

Hasan Basri Çantay, hayatı boyunca millî birlik-beraberlik ve Türk-İslam ahlakını esas alarak çocukların eğitimi, yetiştirilmesi ve korunması üzerinde durmuş, bu konuyla ilgili birçok cemiyet ve derneğin kuruluşuna öncülük etmiştir. Ayrıca eserlerinde (*Müslümanlıkta Himâye-i Etfâl*, *Mektepli Yavrularına*, *Kara Günler ve İbret Levhaları*) ve makalelerinde ("Yetimler Hakkında," "Çocuklara Karşı Peygamberimizin Sevgisi," "Maarifin Acıklı Durumu" vb.) eğitim alanında, ahlak eğitiminin ve millî birlik-beraberliğin önemine vurgu yapmış, toplumun bu yönde ilerlemesine ve gelişmesine katkı sağlamıştır. Bunun yanında, *Kur'an-ı Hâkim ve Meâli Kerim* başta olmak üzere birçok eseriyle topluma yön vermiştir. Çantay, eğitim alanındaki çalışmalarına hayatının sonuna kadar devam etmiştir.

Hasan Basri Çantay, toplumdaki birçok konuda olduğu gibi özellikle eğitim konusundaki problemlere de duyarsız kalmamıştır. Bu alanda kaleme aldığı çok sayıda eser yanında bizzat görev yaparak da toplumun kanayan yarasına parmak basmıştır. Çantay, karşılaşılan farklı problemlerin çözümünde eğitimi merkeze almış, klasik yöntemlerden ziyade çağdaş yöntemleri kullanmış ve öğrenci merkezli bir eğitim sistemini uygulamaya çalışmıştır. Çalışmaları ve gerçekleştirdiği eğitsel, sosyo-kültürel ve dini faaliyetlerle günümüzde/sonraki dönemlerde ortaya çıkan/çıkabilecek sorunların çözümüne ışık tutmuştur. Bu yönüyle eğitimli, ahlaklı, millî birlik-beraberlik duygusu ile hareket eden, M. Akif'in dediği "Asım'ın nesli" gibi ideal bir neslin yetiş(tiril)mesi yolunda önemli bir adım atmış ve yeni nesilleri bugünlere/geleceğe taşıyanlar arasında yerini almıştır.

Kaynakça

Akgül, Yusuf. "Karesi Toprağının Yiğit Evladı Hasan Basri Çantay (1887 Balıkesir-1964 İstanbul)." *Kara Günler ve İbret Levhaları*, haz. Yusuf Akgül. Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.

Akyüz, Yahya. *Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

Aydın, Mehmet Zeki. "Zorunlu Eğitim ve Kur'an Kurslarının Geleceği." *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu 30 Mart-01 Nisan 2012*. Ankara: DİB Yayınları, 2013.

Ayhan, Aydın. "Hasan Basri Çantay." *Merve Dergisi Hasan Basri Çantay ve M. Akif Ersoy Özel Sayısı*, 1/2 (1993): 4-8.

Ayhan, Aydın. "Kara Günler'e Ek Notlar." *Kara Günler ve İbret Levhaları*, haz. Yusuf Akgül. Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.

Ayhan, Aydın ve Yusuf Akgül. *Hasan Basri Çantay Şiir Dünyası Ülkü Edebiyatı*. Balıkesir: Balıkesir Altıeylül Belediyesi Kültür Yayınları, 1, 2014.

Ayral, Alparslan. *Balıkesir'in Kültür Hayatı*, y.y.: t.y

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmiu's-Sahih*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Çaksu, Maruf. *Mücahid ve Mutasavvıf Hasan Basri Çantay*. Balıkesir: Liva Yayınları, 2008.

Çanakçı, Ahmet Ali. "İlahiyat Fakülteleri Din Eğitimi Anabilim Dalı XIV. Koordinasyon Toplantısı." *JIRS Journal of Intercultural and Religious Studies*, 2 (2012): 173-179.

Çanakçı, Ahmet Ali. "14th Coordination Meeting of the Faculties of Theology Department of Religious Education." *JIRS Journal of Intercultural and Religious Studies*, 2 (2012): 167-173.

Çantay, Hasan Basri. "Asayiş Meselesi." *Ses Gazetesi*. Balıkesir: 24 Ekim 1918.

Çantay, Hasan Basri. "Asayiş Meselesi." *Ses Gazetesi*, 24 Ekim 1918. *Kara Günler ve İbret Levhaları*, haz. Yusuf Akgül. Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.

Çantay, Hasan Basri. "Bugünkü Vazifelerimiz: Millî Dayanışma Gerektir." *Ses Gazetesi*, 7 Kasım 1918. *Kara Günler ve İbret Levhaları*, haz. Yusuf Akgül. Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.

Çantay, Hasan Basri. "Çocuklara Karşı Peygamberimizin Sevgisi." *Sebilürreşâd*, 1/19, İstanbul: Şaka Matbaası, 1948.

Çantay, Hasan Basri. "Eşkıyalık Derdi." *Ses Gazetesi*, 17 Ekim 1918. *Kara Günler ve İbret Levhaları*, haz. Yusuf Akgül. Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.

Çantay, Hasan Basri. "Fırsatçı Vurguncular Cezasız mı Kalacak?" *Ses Gazetesi*, 2 Ocak 1919. *Kara Günler ve İbret Levhaları*, haz. Yusuf Akgül. Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.

Çantay, Hasan Basri. "Gideceğimiz Yol." *Ses Gazetesi*, 17 Teşrin-i Evvel 1918.

Çantay, Hasan Basri. "Kaçaklık Günleri." *Kara Günler ve İbret Levhaları*, haz. Yusuf Akgül. Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.

Çantay, Hasan Basri. *Kur'an-ı Hâkim ve Meâl-i Kerim*. Nâşiri, Mürşid Çantay, 3/6. İstanbul: Ahmed Said Matbaası, 1969.

Çantay, Hasan Basri. "Maarifin Acıklı Durumu." *Sebilürreşâd*, 1/10. İstanbul: Şaka Matbaası, 1948.

Çantay, Hasan Basri. "Mukaddes Birlik." *Ses Gazetesi*, 13 Şubat 1919. *Kara Günler ve İbret Levhaları*, haz. Yusuf Akgül. Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.

Çantay, Hasan Basri. "Yetimler Hakkında (1)." *Sebilürreşâd*, 1/13. İstanbul: Şaka Matbaası, 1948.

Çantay, Hasan Basri. "Yetimler Hakkında (2)." *Sebilürreşâd*, 1/18. İstanbul: Şaka Matbaası, 1948.

Çantay, Hasan Basri. "Zavallı Köylülerimiz." *Ses Gazetesi*, 5 Aralık 1918. *Kara Günler ve İbret Levhaları*, haz. Yusuf Akgül. Balıkesir: Balıkesir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2006.

Çetin, Özer. "Hasan Basri Çantay'ın Kişiliği." *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/2 (2010): 1-31. Erişim 07 Aralık 2015. www.dicle.edu.tr/Contents/e3714e5d-9f71-4722-a157-e6302450218e.pdf.

Çevik, Zeki. "Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliyeci Bir Aydın: Hasan Basri (Çantay) Bey." *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri (6-8 Eylül 2009)*, II. Kitap, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2010.

DİB. *Kur'an-ı Kerim Meâli*. Ankara: DİB Yayınları, 2010.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'âs es-Sicistânî. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Gündoğdu, Muhammet. *Hasan Basri Çantay'ın Fikir Dünyası*. İzmir: Balıkesir Altieylül Belediyesi Kültür Yayınları 7, 2015.

Hasan Basri, Balıkesirli. *Müslümanlıkta Himâye-i Etfâl (Müslümanlıkta Çocukların Korunması)*, sad. Maruf Çaksu. Balıkesir: Liva Yayınları, 2008.

<http://www.meb.gov.tr/>. Erişim 15 Ocak 2016.

<http://www.meb.gov.tr/hayat-boyu-ogrenme-icin-yeni-proje/haber/9972/tr>. Erişim 07 Ocak 2016.

Işık, Emin. "Çantay Hasan Basri". *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 8 (1993): 218-219.

İlgürel, Mücteba. *Millî Mücadele'de Balıkesir Kongreleri*. İstanbul: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1999.

MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Kılavuzu*. Ankara: 2007.

MEB, *İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara: 2008.

MEB, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Kılavuzu*. Ankara: 2010.

Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccâc. *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları 1981.

Okutan, Mehmet. "Türk Eğitim Sisteminde Demokrasi Eğitimi." *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7/1 (2010): 938-946.

Özdemir, Bülent ve Zübeyde Güneş Yağcı. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balıkesir*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2007.

Özdemir, Servet vd., *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2014.

Özdemir, Zekeriya. *Balıkesir Bölgesi'nde Millî Mücadele Önderleri*. Ankara: Balıkesir Belediyesi, 2001.

Özkan, Mehmet. "Hasan Basri Çantay'ın 'Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm' Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme." *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15/28-1 (2012): 43-66.

Özkan, Mehmet. "Hasan Basri Çantay'ın 'On Kere Kırk Hadis' Adlı Eserinde Ahkâm Hadislerine Getirdiği Fikhî Yorumlar." *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIX/1 (2015): 287-314.

Şişman, Mehmet. *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi, 2007.

Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Uğur, Mücteba. *Hasan Basri Çantay*. Ankara: TDV Yayınları, 1994.

Yazıcı, Nesimi. "Hasan Basri (Çantay) ve Ses Gazetesi." *Kurtuluş Savaşında Gönen ve Çevresi Sempozyumu*, 5 Eylül 1993, 431-445. Erişim 06 Aralık 2015. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/805/10260.pdf>.

Yılmaz, Macid. "Yaşlılıkta Manevî Destek ve Din Eğitiminin Önemi." *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39 (2013).

Kaynak Kişi

Nevzat Âşık, 1944 Doğumlu, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi*, 05 Haziran 2014.